

dat in de jaren 1717-'66 via Rotterdam naar Pennsylvanië ging, beloopt ongeveer 2500; het totaal aantal „Pfälzer”, dat in deze periode naar Amerika kwam, was circa 100.000 (C. H. Smith, *The Mennonite immigration to Pennsylvania*, Norristown, Pa, 1929, blz. 221; voor de namen, zie Rupp, *Thirty Thousand Names.*)

Nog enkele malen werd in de achttiende eeuw uit Pennsylvanië naar Amsterdam geschreven, soms om te bedanken voor de goede zorgen, in Holland genoten, soms om te vragen naar berichten over de situatie in Zwitserland en de Palts, eenmaal in 1745 om te verzoeken of men voor hen niet een vertaling in het Duits kon laten maken en duizend exemplaren drukken van T. J. van Braght's *Martelaarsspiegel*, het boek dat naast de Bijbel voor de oude Doopsgezinden van zo uitnemende betekenis was. Overigens ging men daar en hier eigen wegen. Maar geheel vergeten was men Rotterdam toch niet. Nog in 1872 sprak S. W. Pennypacker bij een herdenking: „Naast God zijn wij de broeders in Rotterdam en de Doopsgezinden in Holland veel dank verschuldigd: zonder hen zouden de voorouders van velen onzer hier niet gekomen zijn.”

Directe contacten tussen de emigranten en de Rotterdamse doopsgezinde gemeente zijn er blijkbaar niet gelegd, althans ik vond niets daarover. Een hoogstenkele als Johan Krijgsheer (verbastering van Kräher) bleef in Rotterdam hangen en komt in het ledenboek der Rotterdamse doopsgezinde gemeente voor. In het geval van de genoemde Krijgsheer zal de oorzaak wel gelegen zijn in het menniste zusje Janneke van Liere, met wie hij bij zijn komst in Rotterdam in mei 1744 had kennis gemaakt en met wie hij kort daarop trouwde.